

**MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA
RIVOJLANTRUVCHI MUHITNI TASHKIL ETISH VA UNING BOLA
TARBIYASIDAGI AHAMIYATI**

Nurova Dilafroʻz Murodovna

Romitan tuman 10-sonli DMTT rahbari

Annotatsiya: *Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rivojlantruvchi muhitni tashkil etish va uning bola tarbiyasidagi ahamiyati haqida yoritib o'tilgan.*

Kalit soʻzlar: *Rivojlantiruvchi muhit, o'quv dasturi, ta'lim, tarbiya, bola, pedagog, metod, vosita, jihoz, qobiliyat.*

Tadqiqotlar natijasida inson o'z hayoti davomida oladigan barcha ma'lumotning yetmish foizini besh yoshgacha bo'lgan davrda olib ulgurishi aniqlangan. Darhaqiqat, bu davrda inson bolasi dunyoni anglaydi, ota-ona, oila, mahalla, Vatanga mehri uyg'onadi, o'z ona tilini o'zlashtiradi, umri davomida oladigan bilimlariga zamin hozirlaydi. Mamlakatimiz hayotida olib borilayotgan keng siyosiy va ijtimoiy islohatlar doirasida maktabgacha ta'limda ta'lim va tarbiya faoliyatini olib borishda sifatni oshirish, ta'lim - tarbiya jarayoniga ilg'or pedagogik va axborot kommunikativ texnologiyalar hamda zarur shart-sharoitlarni yaratish bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarini yanada rivojlantirishga qaratilgan dasturlarda maktabgacha ta'lim sohasi uzluksiz ta'lim tizimining birlamchi bo'g'ini sifatida, bu jarayonda maktabgacha ta'lim tashkilotlarining bolalar har tomonlama shakllantirishdagi o'rni hamda, respublikada ta'lim-tarbiya tizimi va barkamol avlodni tarbiyalash davlat siyosatining asosiy ustuvor yo'nalishi ekanligi ta'kidlangan.

Bugungi kunda maktabgacha yoshdagi bolalarni xalqning boy milliy, madaniy-tarixiy merosi va ma'naviy axloqiy jihatdan tarbiyalash, bolalarda milliy vatanparvarlik hislarini shakllantirish, bolalarning jismoniy va ruhiy sog'ligini ta'minlash maktabgacha ta'lim tashkilotlari oldiga qo'yilgan dolzarb vazifalardan biri

hisoblanadi. Bu kabi vazifalarni bajarish maqsadida maktabgacha ta'lim tizimiga oid ishlab chiqilayotgan qaror va qonunlar va ularni amalga oshirish muhim ahamiyatga ega. Jumladan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 22-dekabr 2020 yildagi 802-sonli "Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat standartini tasdiqlash to'g'risida" gi qarori Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim va tarbiya jarayonini sifatli va samarali tashkil etish, tarbiyalanuvchilarni jismonan, ruhan hamda aqlan komil insonlar qilib tarbiyalashda mustahkam poydevor vazifasini o'taydi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni barkamol shaxs sifatida tarbiyalashda rivojlantiruvchi muhitni yaratish muhim sanaladi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rivojlantiruvchi muhit bolaning jismoniy, aqliy, axloqiy, estetik, ma'naviy va ijtimoiy rivojlanishi, o'z-o'zini rivojlantirish, uning turli xil mustaqil ijodiy faoliyatlari uchun zarur bo'lgan obyektlarni o'z ichiga oladi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rivojlantiruvchi muhitning asosiy ahamiyati –uning rivojlantiruvchi xususiyatga ega ekanligidadir. Rivojlantiruvchi muhit bolalar uchun maqsadga qaratilgan bo'lishi shuningdek, bolalarning turli xil faoliyatlar bilan shug'ullanishlariga imkoniyat yaratib berish maqsadida tashkil etiladi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rivojlantiruvchi muhitning turli-tuman interfaol usullarda bo'lishi bolalarning kun davomida o'z ixtiyoriga ko'ra foydali ish bilan shug'ullanishlariga imkon beradi. Bu esa maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachisining eng katta yutug'i hisoblanadi.

Maktabgacha ta'lim tizimida amalga oshirilgan modernizatsiyaviy o'zgarishlar maktabgacha yoshdagi bolalarga ta'lim-tarbiya berishning shakl va usullarini erkin tanlash imkoniyatini yaratdi. Bugungi zamonaviy ta'lim sohasidagi asosiy natija berilayotgan ma'lumotlarning bola tomonidan qay darajada o'zlashtirib olingani va uning rivojlanishiga, shaxsga oid sifatlarning shakllanishiga qanchalik xizmat qilayotgani bilan belgilanadi. Pedagoglar tomonidan tanlab olingan ta'lim uslublari intellektual jarayonlarning shakllanishiga, masalaning yechimiga ijodiy yondoshishga, tashabbuskorlikka, mustaqillikka va bolalarni amaliy jarayonlar orqali o'z faoliyatini boshqarishga o'rgatadi. Ta'limning rivojlantiruvchi pedagogik muhiti rivojlanishning turli shakllaridan iborat ta'lim jarayonini amalga oshirishning ko'p funksiyaliligi, ya'ni bolalarni faoliyatning turli shakllariga jalb etilishini

ta'minlanishini xamda material va qo'llanmalar yetarli bo'lishini talab etadi. Bu bolalarning mazmunli va mustaqil faoliyati uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Bolalarga yo'naltirilgan guruhda puxta o'ylangan va xavfsiz tashkil etilgan rivojlanish muhiti eng muhim rol o'ynaydi, bu pedagoglarga davlat o'quv dasturining maqsad va vazifalarini amalga oshirish va shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalarini qo'llash imkonini beradi. Guruh xonasini rivojlanish markazlari deb ataladigan kichik-kichik joylarga ajratish tavsiya etiladi. MTT pedagoglariga jadvalda guruhdagi rivojlanish markazlarining minimal soni ko'rsatilganligini tushunishlari tavsiya etiladi; hududning va MTTdagi ta'lim va tarbiya jarayoni mazmunining imkoniyatlari va xususiyatlarini inobatga olgan holda guruhdagi boshqa rivojlanish markazlari tashkil etilishi mumkin. Turli guruhlarda markazlar to'plami har xil bo'lishi mumkin, ammo davlat o'quv dasturi guruhdagi beshta asosiy rivojlanish markazlarini tavsiya qiladi: fan va tabiat; til va nutq; syujetlirolli o'yinlar va sahnalashtirish; san'at; qurish, konstruksiyalash va matematika. Guruhda boshqa rivojlantiruvchi burchaklarni ham tashkil etish mumkin, ularni tashkil etish bolalarning manfaatlariga, guruhning bo'sh makoniga va maktabgacha ta'lim tashkilotining moddiy-texnik imkoniyatlariga bog'liq. Bunday markazlar vaqtinchalik yoki faqat bolalar faoliyatining maxsus turlari (qum va suv markazi; pazandachilik markazi; musiqa markazi) uchun tashkil etilishi mumkin.

Ta'lim muhitini yaratishda pedagoglar bolalar faol bo'lishi mumkin bo'lgan joylar mavjudligini ta'minlashi kerak. Rivojlanish uchun mos jismoniy faollik uchun joylar. Bolalar jismoniy faollik orqali yanada samaraliroq o'rganadilar va kun

davomida yuqori darajadagi jismoniy faollik, turfa xillik va stimurning o'zgarishiga extiyoj sezadilar. Bolalar faoliyatining muayyan amaliy turlari uchun imkoniyat. Yosh bolalar suvda o'ynash, loydan pirog yasash, yog'ochdan narsalar yasash, qo'g'irchoqlarni yotqizish va hokazo kabi amaliy mashg'ulotlarga muhtoj. Shuningdek, ularga syujetli-rolli o'yin, rasm chizish, rasmga olish, tildan foydalanish va qurilish bloklari kabi yangi tajribalarni mavjud aqliy tuzilmalarga integratsiya qilish va amalda qo'llash uchun turli usullar kerak. O'zgarish va xilma-xillik. Bolalar doimo ularni qiziqtirishning turfa yo'llarini izlaydilar: manzara, tekstura, ranglar, ijtimoiy guruhlar, faoliyat, muhit, tovushlar va hidlar. Bolalar ta'lim jarayonida MTTda qancha ko'p vaqt sarflasa, ularga ko'proq xilma-xillik va rag'batlantirish kerak bo'ladi. O'quv muhiti xavfsiz bo'lishi kerak. Bolalar xavfsizligi pedagogning asosiy mas'uliyati bo'lib, ehtiyotkorlik bilan rejalashtirish va nazorat qilishni talab qiladi. Guruh xonasining maydoni qanday rejalashtirilganligi, rivojlanish markazlari qanday joylashganligi pedagogning bolalar salomatligi va xavfsizligini qanday ta'minlashi va ularning ta'limini yaxshilashiga ta'sir qiladi. Pedagog barcha bolalarni uyda ham, tashqarida ham ko'rishi va xona jihozlarining "ko'rinmas joylar" yaratadigan tarzda joylashtirilmasligini ta'minlashi kerak. Davlat o'quv dasturini amalga oshirish SanPiNda mustahkamlangan xavfsizlik qoidalariga muvofiq amalga oshirilishi kerak. Rivojlantiruvchi muhitni tashkil etish maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy rivojlanishni maqsadli yo'naltirilganligi bilan belgilanib, bolalar hatti-harakatini rivojlanishiga zamin yaratadi. Bolalar xulq-atvoriga, ularning tengdoshlari bilan o'zaro munosabatlariga qo'yiladigan talablar murakkablashadi. Shu bilan birga irodaviy sifatlar shakllana boradi, xarakter xislatlari barqarorlashadi, unda mustaqillika intilish tuyg'usi paydo bo'ladi. Bolaning rivojlantiruvchi muhitdagi faoliyati ijtimoiy munosabatlarga kirishishida uning dunyoqarashini shakllanishida ham muhim rol o'ynaydi. Rivojlantiruvchi muhitdagi faoliyat bolada shaxs sifatlarining shakllanishi uning tirishqoqligi va qiyinchiliklarni yenga olish, o'zgalarga bo'lgan ijobiy munosabatning paydo bo'lishi bilan namoyon bo'ladi. Shu o'rinda rivojlanish markazidagi faoliyat mazmuni quyidagilarni o'z ichiga olishi zarur: Bilim olish uchun-rivojlanish markazi qo'shimcha asosiy faoliyat ekanligi

haqida bolalarda tasavvur hosil qilishga erishish; Bu tasavvur asosida bolaning mashg'ulotga bo'lgan munosabatini ijobiy o'zgartirish va faolligini ortishiga turtki berish; Bola faoliyatida tirishqoqlik, ma'suliyatlilik, mustaqillik, harakatchanlikni rivojlanishiga e'tibor qaratish; Bolalarni jamoaviy faoliyatga ko'niktirish va tengdoshlariga ijobiy munosabatlarni yuzaga keltirish (o'zaro yordam berish, tengdoshlari ishini adolatli baholash, ularning kamchiliklarini do'stona tushuntira olish); O'quv faoliyati jarayonida bolada tashkilotchilik qobiliyatining shakllantirish. Ma'lumki, maktabgacha yosh davri bola shaxsining rivojlanishida muhim davr bo'lib hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim va tarbiya ishini keng dasturi amalga oshiriladi va bolalarni maktab ta'limiga tayyorlanadi. Bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashda ularning individual xususiyatlari aqliy, ruhiy va jismoniy tomondan nechog'li rivojlanganliklari inobatga olinadi. Ta'limning rivojlantiruvchi tamoyilini amalga oshirishda tarbiyachining bolalar faoliyatiga rahbarligi va uni to'g'ri baholab borishi muhim ahamiyatga ega. Chunki, bunda faqat ishning natijasigina baholanmay, balki bu ishni bajarishda bolalarning aqliy faoliyati, mustaqilligi, ishtiyoq bilan, jon-dildan harakat qilganliklari ham e'tiborga olinadi. Bolalikning rivojlantiruvchi pedagogik muhiti yosh navqiron avlodni shakllanuvchi uchun zarur bo'lgan barcha axborot va ma'lumotlarni o'z ichiga oluvchi, bola va uning shaxsini to'laqonli rivojlantirishni ta'minlovchi yaxlit bir tizim bo'lib, unda bola hozirgi zamon talablari darajasida jismoniy, estetik, aqliy va ijtimoiy tarzda to'liq rivojlanadi. Bunda bola faoliyat olib boradigan rivojlantiruvchi pedagogik muhit undagi bilim va ko'nikmalarni amaliyotda qo'llash uchun bitmas-tuganmas axborot manbai bo'lishi, bola ehtiyojini qondiruvchi, yangilikka intiluvchi, undagi malakani takomillashtiruvchi manbaga aylanishi zarur. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida faoliyat yuritayotgan tarbiyachilarning rivojlantiruvchi muhit negizida rivojlanish markazlarini tashkil etish borasidagi bilimlarini aniqlash, ularga amaliy yordam ko'rsatish, rivojlanish markazlarida tashkil etilgan mashg'ulotlar hamda bolalarning mustaqil faoliyatini baholash, topshiriqlar berishda bolalarning yosh va fiziologik imkoniyatlarini inobatga olish masalalariga alohida ahamiyat berilishi maqsadga muvofiqligi asoslandi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rivojlantiruvchi

pedagogik muhitni tashkil etish tizimli ravishda turli texnologiyalardan foydalangan holda olib borish ijobiy samaralar beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.Sodiqova Sh. A Maktabgacha pedagogika, T.:Tafakkur bo'stoni 2013. 74.100.2 Darslik
- 2.F.R.Qodirova. Maktabgacha pedagogika. T.:Tafakkur bo'stoni 2019. 74.10 Darslik
- 3.I.V. Grosheva, Sh.Sh.Miziyoyeva, L.G.Yevstafeva, D.T.Maxmudova, Sh.B. Nabixanova, S.V.Pak va boshqalar. "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi T: 2022.
4. Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablari, O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim Vazirligi. T.:2022 y.
5. O'zbekiston respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida - T.:2019 y.